

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ІВАНСЬКИЙ Андрій Йосипович

УДК 347.73:336

**ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор
КІВАЛОВ Сергій Васильович,
Одеська національна юридична академія,
Президент

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Академік Академії правових наук України
ВОРОНОВА Лідія Костянтинівна,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
професор-консультант;

доктор юридичних наук, професор
ГРАЧОВА Олена Юрійівна,
Московська юридична академія,
завідувач кафедри фінансового права
та бухгалтерського обліку;

доктор юридичних наук, доцент
ЗАВЕРУХА Ірина Богданівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри
фінансового права

Захист відбудеться 5 червня 2009 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 5 квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливою складовою демократичної, соціальної та правової держави є її ефективна правова система. У сфері державних фінансів правотворча діяльність повинна ґрунтуватися на конституційних принципах верховенства права, соціальної орієнтації ринкових відносин, ефективного правового регулювання, оскільки саме сфера публічних фінансів є тим базисом, на якому надбудовуються всі складові економічної безпеки держави.

Зміцнення законності в Україні та забезпечення верховенства права у всіх сферах суспільного життя залишається пріоритетним напрямком державного будівництва. А це передбачає поглиблення як відповідальності держави за виконання своїх обов'язків перед людиною, так і відповідальності кожної особи перед державою та суспільством. Проте, значна кількість питань сфери юридичної відповідальності залишається дискусійною. Багато її аспектів, що охоплюють, зокрема проблеми фінансового права та фінансово-правової відповідальності на сьогодні досліджені недостатньо мірою або взагалі не привертати увагу вчених.

Питання фінансово-правової відповідальності є одним із найбільш дискусійних у правовій науці України. Суперечності викликає як сам факт існування такого виду відповідальності, так і питання, що стосуються природи фінансово-правових санкцій, порядку їх застосування, визначення ознак та складу фінансового правопорушення. У зв'язку із цим аналіз проблем становлення та розвитку фінансово-правової відповідальності, як самостійного виду юридичної відповідальності, є одним із пріоритетних напрямків науки, необхідних для підвищення ролі фінансового права як галузі права на даному етапі. Особливо гостро стоїть питання відмежування фінансово-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, зокрема адміністративної, оскільки в чинному законодавстві містяться суперечливі і дублюючі одна одну норми, які породжують труднощі у правозастосовній практиці.

Серед видатних учених XIX ст., що зробили помітний внесок у становлення і розвиток науки фінансового права в цілому, а також окремих складових фінансово-правової відповідальності, можна назвати М.М. Сперанського ("План фінансів", 1810), М.І. Тургенева ("Досвід теорії податків", 1818), М.Ф. Орлова ("Про державний кредит", 1832), І.Я. Горлова ("Теорія фінансів", 1841). Саме вони заклали підвалини фінансової науки. У другій половині XIX – на початку XX ст. дослідженнями у сфері фінансів займалися видатні учені В. Лебедєв,

І. Тарасов, С. Іловайський, Д. Львов, І. Янжул, які вивели фінансове право на нову площину і сприяли його виділенню в окрему правову галузь. У цей же час з'явилися перші підручники з фінансового права.

В 1940 р. в СРСР було опубліковано перший підручник з фінансового права, тоді ж з'явилася праця Ю.А. Ровинського “Предмет радянського фінансового права”. У 50–60-х рр. ХХ ст. було завершено розробку теорії соціалістичного фінансового права з чітким акцентом на дослідженні питань бюджету, бюджетних відносин та бюджетного процесу. Вагомий внесок у розвиток фінансового права зробили відомі вчені-юристи Л.К. Воронова, В.В. Безчеревних, М.М. Піскотін, Н.І. Хімічева, Є.Д. Соколова, О.М. Горбунова, Н.А. Куфакова.

Перехід до ринкової економіки, курс на яку проголосила незалежна Україна, поставив завдання перегляду всієї системи науки фінансового права, починаючи від її предмета та методу й закінчуючи окремими інститутами, категоріями й поняттями.

Нині можна говорити про те, що українська наука фінансового права пройшла первісний етап формування і перебуває в стадії динамічного розвитку. Серед провідних учених слід назвати академіка АПрН України Л.К. Воронову. З її ім'ям пов'язують формування вітчизняної школи фінансового права, зокрема саме завдяки її праці в Україні вперше з'явилися ґрунтовні підручники й навчальні посібники з фінансового права.

Серед провідних вітчизняних науковців-фінансистів, що досліджують окремі фінансово-правові інститути, слід назвати Є.О. Алісова, І.Б. Заверуху, Є.В. Карманова, С.Т. Кадькаленка, М.П. Кучерявенка, Т.А. Латковську, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, П.С. Пацурківського, Н.Ю. Пришву, Л.А. Савченко, О.В. Щербанюк та багатьох інших учених. Проблемам фінансового права присвячують свої праці і представники російської фінансово-правової науки: О.Ю. Грачова, О.Н. Горбунова, С.В. Запольський, М.Ф. Івлєва, Ю.О. Крохіна, С.Г. Пепеляєв, І.І. Кучеров.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці ряду інших учених. Зокрема серед вітчизняних учених слід назвати З.М. Будько, І.А. Сікорську, О.А. Музику; серед вчених інших держав – А.З. Арсланбекова, Н.В. Сердюкову, А.А. Мусаткіна, D. Beardon, F. Goliard, S. Grzybowski, G. Haney, R. Kohls, C. Kruse, H.W. Kosikowski, L. Lanj, H. Mosbauer, Nita Adam, K. Sommerfelds, K. Tirke та ін.

Аналіз наукових робіт зазначених авторів дав змогу виявити малодосліджені й зовсім не досліджені аспекти фінансово-правової відповідальності. Ознайомлення з науковими публікаціями із цього напрямку дозволило зробити висновок про те, що вони стосуються окремих теоретичних та практичних аспектів фінансово-правової

відповідальності. Ситуація ускладнюється і тим, що й загальна теорія юридичної відповідальності залишається суперечливою і потребує подальших досліджень. Зокрема, не існує єдності у тлумаченні таких понять як “юридична відповідальність”, “правопорушення”, “санкція”, не визначено співвідношення правових санкцій та юридичної відповідальності тощо.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в рамках комплексної науково-дослідницької теми Одеської національної юридичної академії “Традиції та новачі у сучасній українській державності і правовому житті” (державний реєстраційний номер 0106U004970)” і є складовою частиною досліджень кафедри адміністративного та фінансового права “Теоретико-правове забезпечення адміністративної реформи в Україні”.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності.

Досягнення поставленої мети реалізовувалося через вирішення таких основних завдань:

дослідити наукові підходи до співвідношення категорій “державно-правовий примус” та “юридична відповідальність”;

обґрунтувати методологію дослідження фінансово-правової відповідальності для визначення принципів, підходів та способів, які становлять основу дисертаційної роботи;

визначити та узагальнити принципи та функції фінансово-правової відповідальності;

розкрити взаємозв’язок і відмінність фінансово-правової відповідальності та інших видів юридичної відповідальності;

виявити та диференціювати юридичні презумпції та фікції у сфері фінансово-правової відповідальності;

дослідити співвідношення категорій “правопорушення”, “неправомірне поведіння”, “ризик” та “зловживання правами”;

з метою вироблення авторського підходу до визначення ознак фінансового правопорушення проаналізувати різні наукові погляди учених-правників на поняття “правопорушення”;

здійснити класифікацію фінансових правопорушень;

охарактеризувати юридичний склад фінансового правопорушення;

визначити правову природу фінансово-правових санкцій;

запропонувати підстави класифікації фінансово-правових санкцій;

визначити стадії фінансово-правової відповідальності;

виділити підстави та порядок звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності;

визначити концепцію нормативного закріплення її основних засад.

Об'єктом дослідження є юридична відповідальність за порушення фінансового законодавства в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та правові основи фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності.

Методи дослідження. Складність досліджуваної теми зумовила комплексне застосування методів дослідження, кожен з яких дозволяє дослідити фінансово-правову відповідальність у певному ракурсі. Основними з них є: діалектичний метод – сприяв усвідомленню взаємозв'язку між змістом юридичної відповідальності та структурними компонентами її реалізації, а також дав змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між складовими системи юридичної відповідальності, зокрема, між фінансово-правовою та адміністративною відповідальністю; системний метод використовувався для всебічної характеристики фінансово-правової відповідальності як системи юридичної відповідальності у широкому розумінні та як сукупності складових фінансово-правової відповідальності: фінансового правопорушення, фінансово-правової санкції, процесуальної складової – у вузькому розумінні. Крім того, застосування цього методу дозволило пізнати цілісність процесу формування фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності; метод порівняльного аналізу – мав місце під час дослідження вітчизняних та зарубіжних нормативно-правових актів, новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної правової науки, матеріалів судової практики, що дало змогу зіставити окремі явища досліджуваної проблеми і виявити у них як загальні, так і особливі риси; метод нормативно-логічного аналізу – використовувався для визначення нормативно-правових засад фінансово-правової відповідальності, що дозволило сформулювати пропозиції стосовно ряду нормативних актів; метод історичного аналізу – застосовано для дослідження фінансової думки ранніх періодів становлення фінансового права (царська Росія, період радянської доби, сучасна Україна) з метою виявлення функціонування фінансово-правової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності; метод синтезу – дозволив розглянути фінансово-правову відповідальність у єдності її елементів та їх взаємозв'язку; метод аналогії – допоміг визначити зміст, місце та роль юридичних презумпцій та фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності.

Наукове і теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних учених-правників. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на приписах Конституції України, чинних

законодавчих та інших нормативно-правових актах, які визначають правові засади фінансово-правової відповідальності.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення судової практики, політико-правова публіцистика, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вона є першим системним дослідженням, в якому комплексно розглядаються теоретико-методологічні та правові засади фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності.

У межах комплексного розв'язання означеної наукової проблеми у дисертації:

уперше:

доведено, що фінансово-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності у сучасній Україні;

запропоновано диференціювати неправомірну поведінку у галузі публічної фінансової діяльності, яка не є правопорушенням, на казуальну та малозначну;

обгрунтовано наявність та функції юридичних презумпцій та фікцій у сфері фінансово-правової відповідальності. Доведено, що через свою специфіку юридичні презумпції у ряді випадків є найбільш оптимальним засобом правового регулювання фінансових відносин. Виявлені фікції та презумпції фінансового права України повинні відповідати його методу правового регулювання і мають бути спрямовані на таку саму мету правового регулювання;

з'ясовано, що вина є центральною ланкою суб'єктивної сторони складу фінансового правопорушення. Діалектична суть інституту вини вимагає при конструюванні цього поняття відштовхуватися не від психологічної сутності вини, а знаходити компроміс у конструктивному симбіозі та поєднанні цієї концепції з іншими. Стосовно вини юридичних осіб, обгрунтовано необхідність застосування фінальної концепції вини;

виявлено, що найбільш характерною особливістю фінансового правопорушення є його здатність створювати юридичні склади інших галузевих правопорушень;

обгрунтовано, що об'єктивна сторона фінансового правопорушення (залежно від функціонального використання) може бути: елементом складу фінансового правопорушення; однією з ознак кваліфікації протиправного діяння як фінансового правопорушення; зовнішнім вираженням в об'єктивній реальності протиправного поведіння у сфері фінансової діяльності;

запропоновано новий підхід до проведення класифікації фінансових правопорушень, відповідно до якого їх диференціювання доцільно виводити з підвидів фінансово-правової відповідальності та на основі методів фінансової діяльності держави;

визначено підстави для класифікації фінансово-правових санкцій: залежно від видів фінансових правопорушень; по суб'єктах, що їх застосовують; залежно від різновидів нормативно-правових актів, де їх закріплено; залежно від визначеності розмірів покарання; з урахуванням способу призначення та пріоритету застосування; за суб'єктом правопорушення; в залежності від мети застосування;

визначено процесуальну форму (процедуру) фінансово-правової відповідальності та її стадії;

доведено доцільність розмежування понять “звільнення від притягнення до фінансово-правової відповідальності” (за умови доведеного факту фінансового правопорушення) та “звільнення від несення фінансово-правової відповідальності” (відбуття покарання). Якщо у першому випадку держава відмовляється від винесення державного осудження, то в другому – від застосування заходів державного примусу;

систематизовано підстави та порядок звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності;

виявлено та проаналізовано пом'якшуючі та обтяжуючі обставини при застосуванні фінансово-правової відповідальності;

сформульовано й змістовно обґрунтовано необхідність здійснення кодифікації фінансового законодавства. Розроблено авторський проект Концепції про засади фінансово-правової відповідальності, як основний розділ кодифікованого нормативного акта;

удосконалено:

поняття “фінансово-правова відповідальність”;

окремі дефініції юридичної відповідальності: “державно-правовий примус”, “юридична відповідальність”, “фінансове правопорушення”, “фінансова правосуб'єктність”, “фінансово-правова санкція”;

визначення правової природи фінансової санкції, як фінансово-правової. Запропоновано усі грошові стягнення на користь держави, що передбачені нормами різних публічних галузей права, що застосовуються як покарання та стягуються до бюджетів, іменувати, в наукових цілях, фіскальними санкціями;

теоретичні підходи до ознак та складу фінансового правопорушення;

пропозиції до ряду нормативних актів, спрямованих на нормативне встановлення та врегулювання питання моменту відліку строків давності притягнення до фінансово-правової відповідальності, пом'якшуючих та

обтяжуючих обставин фінансово-правової відповідальності, підстав та порядку звільнення від фінансово-правової відповідальності, поняття фінансового правопорушення, триваючого та продовжуваного фінансового правопорушення, виникнення та межі фінансової деліктоздатності суб'єктів фінансово-правової відповідальності, поняття “фінансово-правова санкція”, загальні й відмінні риси різних фінансово-правових санкцій;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення взаємозв'язку та відмінності фінансово-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності; дослідження співвідношення категорій правопорушення, неправомірної поведінки, ризику та зловживання правами. Визначено, що найбільшим суспільним явищем є неправомірна поведінка, яка поглинає такі явища, як правопорушення, неправомірну поведінку, яка не є правопорушенням (казуальна та малозначна). Ризик та зловживання правами у фінансовому праві вважаються категоріями, що суміжні з правопорушенням, де межею є ознака правомірності діянь;

концептуальні положення фінансово-правової відповідальності, зокрема її принципи та функції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що здійснені в дисертації дослідження можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – як основа для подальшої розробки наукових проблем цього напрямку;

правотворчій сфері – для підготовки та уточнення змісту ряду законодавчих та інших нормативно-правових актів;

правозастосовній діяльності – для поліпшення практичного застосування правоохоронними та контролюючими органами заходів фінансово-правової відповідальності. Положення і висновки дисертації служитимуть теоретичними орієнтирами для удосконалення такої практики;

навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із таких дисциплін як “Фінансове право”, “Судова бухгалтерія”, “Податкове право”;

правовиховній сфері – положення і висновки дисертації можуть бути використані у роботі щодо підвищення рівня правової культури суб'єктів фінансових правовідносин.

Результати дослідження використовувалися для розробки лекцій з навчальних дисциплін “Фінансове право”, “Податкове право”, “Судова бухгалтерія”, “Бюджетне право та бюджетний процес”, “Банківське право” на кафедрі адміністративного та фінансового права Одеської національної юридичної академії, на кафедрі конституційного права та

державного управління Міжнародного гуманітарного університету міста Одеса.

Особистий внесок здобувача. У співавторстві опубліковано посібники “Финансовое право”, 2003 рік (здобувачем підготовлено глави 6 “Основы регулирования государственных доходов” та 8 “Правовые основы государственного кредита”), “Финансовое право” 2004 рік, 2-е видання (здобувачем підготовлено глави 6 “Основы регулирования государственных доходов” та 8 “Правовые основы государственного кредита”), “Правова робота в органах Державної податкової служби” (здобувачем підготовлено розділ 2 “Організаційно-правове забезпечення супроводження судових справ”). У співавторстві опублікована монографія “Організація правової роботи в органах державної податкової служби: теорія, методологія, практика” (здобувачем розроблено у розділі 3 параграфи 3.1, 3.4; 3.2.4–3.2.6). У співавторстві опубліковано наукову статтю “До питання визначення поняття “міжнародного фінансового права”. Ідеї та розробки, які належать співавторам, в дисертації не використувалися.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були оприлюднені у доповідях на науково-практичних конференціях: “Конституція – основа державно-правового будівництва і соціального розвитку України” (м. Харків, Національна юридична академія України, 30 червня 2001 р.); “Правові аспекти практики вирішення спорів і перегляд у касаційному порядку судових рішень щодо сплати податків та обов’язкових платежів суб’єктами господарювання” (м. Ірпінь, Національна Академія державної податкової служби України, 22–23 грудня, 2003 р.); “Правові підстави та процесуальний механізм участі правоохоронних органів у господарських спорах в інтересах держави” (м. Київ, круглий стіл у Вищому господарському суді, 10 грудня 2004 р.); “Наукові записки: серія “право” (м. Острог, Острозька академія, 28–29 квітня 2005 р.); “Європейський союз та європейська інтеграція: правові та економічні аспекти” (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 8 червня 2007 р.); “Розвиток фінансово-правового забезпечення сучасної економіки” (Донецьк, ДЮІ ЛДУВС, 27 жовтня 2007 р.); “Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права” (м. Київ, Науково-дослідний інститут фінансового права, 23–24 листопада 2007 р.); “Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку права в Україні” (м. Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 7–8 грудня 2007 р.); “III звітна науково-практична конференція професорсько-викладацького складу та молодих науковців” (м. Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 28 березня 2008 р.); “Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції” (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 28–29 березня 2008 р.); Всеукраїнський правовий

семинар на тему: “Правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. Проблеми та перспективи розвитку” (м. Одеса, Інститут законодавства Верховної Ради України, 4–5 квітня 2008 р.); “Правове життя сучасної України” (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 18–19 квітня 2008 р.); “Перспективи розвитку юридичної науки очима молоді” (м. Миколаїв, МНЦ ОНЮА, 25 квітня 2008 р.); “Уголовная политика и уголовное законодательство: проблемы теории и практики” (г. Санкт-Петербург, Ленинградский государственный университет имени А.С. Пушкина, 27–28 мая 2008 г.); “Актуальні питання реформування правової системи України” (м. Луцьк, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 30–31 травня 2008 р.); “Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри” (м. Одеса, Одеська національна юридична академія, 13–14 червня 2008 р.); Девиантніе и деликвентные деяния субъектов финансового права / Веснік Гроднескага дзяржаўнага універсітэта імя Янкі Купалы. – Серыя 4. Правазнаўства. – 2008; “Проблемні питання відповідальності за порушення правил оподаткування” (м. Київ, круглий стіл у Верховному Суді України, 17 листопада 2008 р.); “Законність і правопорядок у сучасній Україні” (м. Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 19–20 грудня 2008 р.)

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли відображення у 62 наукових працях, написаних здобувачем особисто. У складі публікацій: одна індивідуальна монографія, одна монографія у співавторстві, один словник, три навчальних посібника у співавторстві, 37 статей у наукових фахових виданнях, 19 – у тезах та матеріалах наукових конференцій.

Структура дисертації зумовлена об’єктом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, 19 підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 561 сторінка, обсяг основного тексту – 414 сторінок. Список використаних джерел становить 616 найменувань і розташований на 65 сторінках, 38 додатків на 82 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, основні завдання, об’єкт та предмет дослідження, викладено методологічну основу дослідження, надано характеристику методів дослідження, обґрунтовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичну значущість. Наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У першому розділі “Теоретико-методологічне обґрунтування фінансово-правової відповідальності”, який складається із семи підрозділів, закладено концептуальні основи дослідження, зокрема подано огляд літератури за темою, окреслено основні етапи розвитку наукової думки у сфері фінансово-правової відповідальності, викладено загальну методику й основні методи дослідження.

У підрозділі 1.1. “*Теоретичні основи державно-правового примусу і юридичної відповідальності*” для визначення поняття “фінансово-правова відповідальність” досліджено форми реалізації та заходи державно-правового примусу. Державно-правовий примус розглядається як метод впливу держави на суб’єктів правових відносин, який застосовується державними органами відповідно до їхньої компетенції, незалежно від волі та бажання суб’єктів з метою забезпечення захисту прав, правопорядку та безпеки стосовно особи, яка вчинила правопорушення, а також стосовно законослужняної особи, якщо в інший спосіб, окрім примусового, неможливо забезпечити суспільний порядок та безпеку.

Юридична відповідальність визначається як державний осуд, який полягає в нормативному і забезпеченому державним примусом обов’язку суб’єктів суспільних відносин зазнавати заходів державного примусу за вчинене правопорушення, що полягають у засудженні і накладенні нових для порушника позбавленнях особистого або майнового характеру, й реалізується в охоронних правовідносинах відповідальності.

Юридична відповідальність є складовою інституту державно-правового примусу.

Підрозділ 1.2. “*Методологія дослідження фінансово-правової відповідальності*” присвячений дослідженню різних наукових підходів до визначення окремих складових методики наукових досліджень. На цій основі автором виокремлено принципи наукових досліджень, які становлять підґрунтя застосування методів наукових досліджень. Крім того, відображено логічну послідовність застосування того чи іншого методу наукового пізнання на конкретному етапі дослідження фінансово-правової відповідальності.

У підрозділі 1.3. “*Поняття й ознаки фінансово-правової відповідальності*” обґрунтовано, що фінансово-правова відповідальність – це державний осуд, що має прояв з точки зору суб’єктивного права як нормативний, формально визначений у фінансовому праві, гарантований і забезпечений фінансово-правовим примусом юридичний обов’язок зазнавати правопорушником заходів державного примусу у вигляді фінансових санкцій (штраф, пеня) за вчинене ним правопорушення у сфері фінансової діяльності.

Цілями фінансово-правової відповідальності є: 1) охорона фінансового правопорядку; 2) підвищення рівня правосвідомості та правової культури у галузі фінансової діяльності; 3) забезпечення фінансового правопорядку, виховання поваги до фінансового права.

Фінансово-правова відповідальність полягає в накладенні обов'язку майнового характеру, який є додатковим, новим, який не існував раніше, до вчинення фінансового правопорушення. Заходи фінансово-правової відповідальності реалізуються через спеціально уповноважені органи, що мають владні повноваження.

При цьому, в загальному понятті фінансово-правової відповідальності слід виокремити необхідність несення відповідальності, яка поширюється на всіх її суб'єктів та існує незалежно від наявності факту правопорушення (оскільки регламентується нормативними актами і належить до відповідних моделей поведінки у фінансових правовідносинах), а також саме несення відповідальності, яке має місце після вчинення фінансового правопорушення і виникає безпосередньо для порушника.

Фінансово-правова відповідальність включає всі ознаки, які характеризують її як юридичну. Саме в рамках загально-правової сутності юридичної відповідальності знаходить своє відображення фінансово-правова відповідальність із характерними для неї видовими ознаками, які обумовлені специфікою фінансового права.

У *підрозділі 1.4. “Принципи та функції фінансово-правової відповідальності”* доведено, що зміст, сутність та форми реалізації фінансово-правової відповідальності відображають її принципи, які є орієнтиром для всіх суб'єктів фінансового права, що беруть участь в охоронних фінансових правовідносинах. Основними принципами фінансово-правової відповідальності є: принцип законності, принцип справедливості, принцип одноразовості притягнення до фінансово-правової відповідальності, принцип ретроактивності, принцип доцільності, принцип своєчасності, принцип системного зв'язку фінансово-правової відповідальності з іншими видами відповідальності, принцип обґрунтованості, принцип відмежування фінансової санкції від фінансового обов'язку.

Фінансово-правова відповідальність виконує регулятивну, превентивну, відновлювальну, каральну та виховну функції. Ця класифікація відповідає визначеній меті фінансово-правової відповідальності, оскільки функції фінансової відповідальності не виникають самі по собі. Вони повинні бути обумовлені відповідними цілями, які і визначають її соціальне призначення.

У *підрозділі 1.5. “Розмежування фінансово-правової і адміністративної відповідальності”* наведено основні докази на

підтвердження відмінності фінансово-правової відповідальності від адміністративної, зокрема зазначено, що фінансово-правова відповідальність настає тільки за порушення фінансових норм, які встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави. Крім того, суб'єктами фінансово-правової відповідальності є підприємства, установи, організації, фізичні особи, але не фізичні (посадові) особи, які є суб'єктами дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності.

Фінансові правовідносини через свою природу мають майновий характер, тому правопорушення у цій сфері завжди завдають певної майнової шкоди державі і всьому суспільству в цілому. Відновлення порушеного блага здійснюється за допомогою спеціальних фінансово-правових санкцій. Через майновий характер фінансових правовідносин у конструкції фінансової відповідальності переважають санкції, пов'язані з позбавленнями майнового характеру через грошові фонди правопорушника, а при їх недостатності – шляхом звернення стягнення на інші активи. Різними є механізми встановлення та обрахування фінансово-правових та адміністративних санкцій, а також різними є органи юрисдикційних повноважень щодо застосування зазначених санкцій. Процедури застосування фінансово-правових та адміністративних санкцій є різними. Фінансово-правові санкції застосовуються до колективного прибутку суб'єкта правопорушення, а адміністративні – до особистих доходів посадової особи.

Поряд із фінансово-правовими санкціями можуть застосовуватись адміністративні або кримінальні санкції, в залежності від суспільної шкідливості або суспільної небезпеки відповідно. Адміністративні санкції таких особливостей не мають. Застосування фінансово-правових санкцій тягне негативні для суб'єкта правопорушення наслідки не організаційного характеру, а тільки грошово-майнового тощо та має за мету, на відміну від адміністративних санкцій, не тільки покарання порушника фінансової дисципліни, але й компенсацію презумованої шкоди.

Підрозділ 1.6. «Взаємозв'язок і відмінність фінансово-правової відповідальності та інших видів юридичної відповідальності» логічно продовжує попередній.

Зазначається, що фінансово-правова відповідальність та конституційна відповідальність за багатьма критеріями різняться між собою: органи застосування, різний суб'єктний склад правопорушників, інший процесуальний порядок застосування тощо. У той же час, зазначені види відповідальності мають загальну функціональну мету.

Норми кримінальної та фінансово-правової відповідальності спрямовані на підтримку нормального функціонування фінансових відносин та беруть участь в оформленні їх динаміки. Відмінність фінансово-правової відповідальності від кримінальної полягає в нормативно-правовій базі її регулювання, процесуальному порядку застосування, суб'єктах застосування і суб'єктах відповідальності. Взаємодія фінансово-правової та кримінальної відповідальності має функціональний характер, який полягає у тому, що норми інституту кримінальної та фінансово-правової відповідальності беруть участь у врегулюванні та охороні валютних, податкових, банківських публічних відносин тощо. Об'єкт охорони кримінальної відповідальності, на відміну від об'єкта охорони фінансово-правової відповідальності, є більш широким. Фінансові відносини становлять тільки частину об'єкта охорони кримінальної відповідальності.

Функціональні взаємозв'язки, що полягають в охороні і регулюванні фінансових відносин, присутні у взаємодії фінансово-правової відповідальності з дисциплінарною. Зокрема, для деяких посадових осіб обов'язок дотримуватися фінансової дисципліни закріплений не тільки в нормах фінансово-правової відповідальності, але і в нормах дисциплінарної відповідальності. На динаміку фінансових відносин впливає непряма дія норм дисциплінарної відповідальності.

Відмінність між фінансово-правовою та дисциплінарною відповідальністю полягає у підпорядкованості суб'єктів правопорушення. Якщо при дисциплінарній відповідальності на особу порушника накладається відповідальність рішенням керівника, якому ця особа підпорядкована, то у випадку фінансово-правової відповідальності таке підпорядкування відсутнє. Особа, яка вчинила фінансове правопорушення, несе відповідальність не перед підприємством, а перед державою.

Взаємозв'язки між фінансовою і цивільно-правовою відповідальністю виявляються за декількома напрямками. По-перше, фінансово-правова відповідальність у деяких випадках використовує схожі правові засоби, наприклад, механізм солідарних боржників у податковому зобов'язанні у разі реорганізації юридичної особи, пеня, неустойка. По-друге, фінансово-правова відповідальність, як така, що пов'язана з розподілом грошових засобів, збором податків, побічно бере участь в охороні відносин державної власності. На відміну від цивільно-правової відповідальності, вона не бере участі в охороні відносин приватної власності. Таким чином, зв'язок цивільно-правової і фінансово-правової відповідальності має функціональний характер, що полягає в охороні суспільних відносин, проте кожна галузь використовує різні способи та методи, зокрема у сфері охорони державної власності.

По-третє, як у цивільній, так і в фінансово-правовій відповідальності є можливість добровільного поновлення правопорушником порушеної майнової сфери.

Зазначено, що аналіз практики застосування господарськими судами норм цивільного та господарського законодавства щодо визнання угод недійсними та застосування адміністративними судами фінансових санкцій за вчинення податкового правопорушення в межах строку давності зробив можливим дійти висновку щодо детермінації фінансового правопорушення з господарським та цивільним у галузі господарської діяльності та відповідних заходів юридичної відповідальності. Предикативний зв'язок зазначених явищ впливає з положень законодавства про систему оподаткування, яке встановлює в якості об'єкта оподаткування як здійснення такої діяльності, так і отримання прибутку (доходу) на законних підставах.

Виокремлено суттєві ознаки, які розмежовують зазначені види юридичної відповідальності: фінансово-правова відповідальність – це завжди публічно-правові відносини, цивільна ж відповідальність – приватноправові відносини. Публічна відповідальність передбачається тільки законом, тоді як приватноправова відповідальність може бути встановлена і договором сторін.

Указано, що у приватноправових відносинах виступають рівні суб'єкти, а в публічних – з одного боку завжди виступає держава як владний суб'єкт. З метою забезпечення й охорони прав громадян, законом встановлюється спеціальна процедура застосування заходів примусу, а компетенцією щодо їх застосування наділяються спеціально уповноважені органи. Через це суб'єкти приватного права не можуть самостійно застосувати міри державного примусу, навіть якщо з одного боку в приватних правовідносинах бере участь держава в особі державного підприємства.

У приватних правовідносинах для застосування до правопорушника заходів державного примусу необхідно звернутися до відповідного компетентного органу, який не перебуває із жодною із сторін у правовідносинах. У публічних же правовідносинах заходи державного примусу можуть здійснюватися тим же самим компетентним органом, який представляє державу у зазначених правовідносинах.

Зазначено, що фінансово-правова відповідальність є самостійним видом у системі юридичної відповідальності, вона функціонально взаємопов'язана з іншими видами юридичної відповідальності.

У підрозділі 1.7. “Юридичні презумпції та фікції у сфері фінансово-правової відповідальності” зроблено висновок про істотну роль юридичних презумпцій та фікцій в регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності. Презумпції у фінансовому праві

визначаються як припущення про наявність або відсутність певних фактів у галузі фінансової діяльності, які спираються на зв'язок між фактами, що припускаються, та існуючими, що обумовлюється соціальними потребами. Презумпція є не достовірним фактом, а фактом, що припускається з великою мірою ймовірності і застосовується в юридичній практиці як засіб, що полегшує досягнення істини при вирішенні справи.

Зазначається, що матеріальна презумпція у фінансовому праві – це високоймовірне припущення щодо наявності чи відсутності юридично значимого факту, яке міститься в матеріальних нормах фінансового права, що може стати наслідком виникнення матеріальних і пов'язаних з ними відповідних процесуальних правовідносин та стає необхідним для з'ясування окремих обставин справи й тягне за собою настання юридично-значимих наслідків.

Процесуальна презумпція у фінансовому праві являє собою регламентоване фінансовими процесуальними нормами припущення про існування факту, що тягне виникнення, зміну або припинення процесуальних правовідносин.

Визначені у галузі фінансово-правової відповідальності презумпції загально-правові або презумпції-принципи (законності, справедливості, одноразовості притягнення до фінансово-правової відповідальності, знання фінансового законодавства), міжгалузеві (добросовісності громадян, доцільності та своєчасності відповідальності, системного зв'язку фінансово-правової відповідальності з іншими видами відповідальності) і галузеві (індивідуалізації фінансово-правової відповідальності, відмежування фінансової санкції від фінансового обов'язку, презумпція винуватості недержавних учасників фінансової діяльності в неподатковій сфері, вимоги і порядок залучення до фінансової відповідальності на підставі норм фінансового законодавства).

Фікції у фінансовому праві визначені як спочатку помилкові положення, які ніколи не можуть бути спростовані, оскільки у цьому просто немає сенсу та оскільки відсутній відповідний механізм. Крім того, вони завжди виражені імперативно, тоді як презумпції можуть бути як імперативними, так і диспозитивними.

Фікції у фінансово-правовій відповідальності розглядаються як універсальний метод юридичної техніки, який використовується у виняткових випадках як на стадії правотворчості (нормативного визначення порядку та підстав притягнення до фінансово-правової відповідальності та звільнення від неї), так і на стадії правозастосування (хоча й законодавчо фінансовий процес не визначений, на практиці він існує) та полягає у визнанні існуючим явно не існуючого факту, або

навпаки – неіснуючим існуючого і служить засобом втілення законодавчої політики.

Фікції та презумпції фінансового права повинні відповідати методу правового регулювання, який притаманний фінансовому праву, та бути спрямованими на таку ж мету правового регулювання.

Виходячи з функціонального призначення фікцій та презумпцій у фінансовому праві й характерних особливостей фінансових правовідносин, їх головною метою є забезпечення в правовому регулюванні домінування найважливішого суб'єкта фінансового права – держави. Найбільш детальному аналізу піддана презумція невинності платника податків, яка за результатами дослідження визначається як фікція фінансового права.

Другий розділ “Фінансове правопорушення як підстава фінансово-правової відповідальності” складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню фінансового правопорушення як єдиної підстави реалізації заходів фінансово-правової відповідальності. Здійснено детальний аналіз складу фінансового правопорушення та класифікацію фінансових правопорушень.

У **підрозділі 2.1. “Поняття та особливості фінансового правопорушення”** підкреслено необхідність розмежування фінансового правопорушення та неправомірної поведінки у галузі публічних фінансів, яка не є правопорушенням, та запропоновано нову диференціацію такої поведінки на казуальну та малозначну.

Зазначено, що фінансове правопорушення може утворювати склад дисциплінарного правопорушення, адміністративного правопорушення або кримінального злочину. Це не означає, що воно стає автоматично іншим правопорушенням або злочином, а образ фінансового правопорушення є збірним. Виходячи з іншої природи, характеру й порядку її застосування, фінансово-правова відповідальність за фінансове правопорушення, яка є за характером колективною та майновою, реалізується поза залежністю від реалізації заходів дисциплінарного, адміністративного або кримінального характеру. Водночас, необхідно обов'язково звернути увагу на певну особливість фінансового правопорушення, а саме – на те, що фінансове правопорушення може утворювати склад дисциплінарного та адміністративного правопорушення або кримінального злочину. Ця обставина спричиняє реалізацію санкцій відповідно до дисциплінарного, адміністративного або кримінального характеру.

Зазначається, що фінансове правопорушення – це суспільно шкідливе (небезпечне) діяння (дія або бездіяльність), протиправне (таке, що порушує норми фінансового законодавства), винне діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке зазіхає на

фінансові інтереси держави і суспільства, що охороняються законом, і за яке встановлено фінансово-правову відповідальність.

У *підрозділі 2.2. “Юридичний склад фінансового правопорушення”* визначено, що склад фінансового правопорушення являє собою нормативно побудовану юридичну модель типових ознак винного протиправного діяння, яке порушує фінансові норми, і за які фінансовим законодавством передбачена фінансово-правова відповідальність. Склад фінансового правопорушення є критерієм достовірної кваліфікації вчиненого діяння і, відповідно, обґрунтуванням застосування фінансово-правових санкцій. Наявність у протиправному діянні сукупності суб’єктивних та об’єктивних ознак є основною юридичною підставою для притягнення суб’єкта фінансових правовідносин до фінансово-правової відповідальності. Акцентовано увагу на тому, що розглядаючи підстави фінансового правопорушення у широкому значенні, слід брати до уваги й інші підстави, зокрема: нормативні, фактичні та процесуальні.

Ознаки складу фінансового правопорушення повинні бути передбачені законом, а кваліфікація неправомірного діяння, тобто аналіз і зіставлення неправомірної поведінки з вимогами правових норм, дозволять зробити висновок, чи містять діяння суб’єкта ознаки складу конкретного правопорушення. Фактична підстава повинна міститися в діянні суб’єкта, а юридична – у вимогах закону і відповідному процесуальному оформленні фінансового правопорушення.

Широке коло суб’єктів фінансово-правової відповідальності свідчить про різноманітність та різноплановість правовідносин, що захищаються, в системі фінансового права. Іншою особливістю суб’єктного складу фінансового правопорушення є широке представництво юридичних осіб як суб’єктів юридичної відповідальності і не тільки як платників податків. Зазначено, що фінансова правосуб’єктність – це гарантована державою властивість суб’єктів мати та набувати нових прав і обов’язків у сфері фінансових правовідносин, а також відповідати за неправомірну реалізацію своїх прав або невиконання обов’язків, що зумовлена специфікою фінансової діяльності та здійсненням ними публічно-правових функцій.

Значної уваги приділено дослідженню такої складової суб’єктивної сторони фінансового правопорушення як вина. Зазначається, що тяжіння вітчизняного законодавства, у тому числі й фінансового, тільки до психологічної концепції вини є певним нівелюванням цього важливого елементу. Діалектична сутність інституту вини вимагає при конструюванні цього поняття відштовхуватися не від зіставлення психологічної, нормативної, оціночної та іншої суті вини, а знаходити компроміс у їх симбіозі та поєднанні з іншими визначеними

концепціями. Тільки за такої умови можливо повно та всебічно підійти до визначення суті фінансового правопорушення.

Обґрунтовано, що об'єктивна сторона фінансового правопорушення (залежно від функціонального використання) може бути елементом складу фінансового правопорушення, однією з ознак кваліфікації протиправного діяння як фінансове правопорушення, як зовнішнє вираження в об'єктивній реальності кримінального протиправного поведіння у сфері фінансової діяльності.

Об'єктивна сторона фінансового правопорушення – протиправне діяння, що завдає шкоди державі в особі уповноважених органів, у ході чого утворюється причинно-наслідковий зв'язок між протиправним діянням і шкідливими наслідками, що мають місце.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони фінансового правопорушення, крім діяння (дії або бездіяльності), є суспільна шкода (матеріального та нематеріального характеру, що може завдати матеріальної шкоди), а також причинно-наслідковий зв'язок між ними.

Дія, у контексті фінансового правопорушення, повинна являти собою активну поведінку суб'єкта, що характеризується рядом ознак: вольовим і усвідомленим характером, суспільною шкідливістю та здійсненням на порушення вимог фінансового законодавства. Бездіяльність у фінансовому правопорушенні – це невиконання або неналежне виконання суб'єктом фінансового правопорушення законних обов'язків.

Триваючим фінансовим правопорушенням є таке правопорушення, яке вчиняється правопорушником безперервно протягом тривалого періоду. Порушення встановленого строку подачі заяви про постановку на облік у податковому органі можна визначити як триваюче правопорушення. Продовжувані правопорушення – це вчинення однією особою декількох подібних правопорушень, які підпорядковуються одній меті.

Здійснено дослідження об'єкта фінансового правопорушення, в результаті чого визначено, що загальним об'єктом фінансового правопорушення є фінансові права, що охороняються законом, інтереси держави або права та інтереси держави у сфері здійснення фінансової діяльності на всіх її етапах, або система фінансових відносин, що виникають у сфері акумуляції, розподілу й перерозподілу державних централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів (сутнісний зміст та онтологічна суть визначення є однаковими).

Під безпосереднім об'єктом правопорушення розуміється індивідуальне певне благо, що охороняється юридичною санкцією. В аспекті фінансового правопорушення як безпосередній об'єкт посягання

виділено конкретно визначені фінансовою нормою відносини, що охороняються фінансово-правовими санкціями.

Ознакою об'єкта фінансового правопорушення необхідно вважати посягання на нього діянням суб'єкта фінансового правопорушення будь-якого виду (або загроза посягання – при належному рівні розвитку фінансового законодавства).

У *підрозділі 2.3. “Класифікація фінансових правопорушень”* доведено, що класифікацію фінансових правопорушень логічно виводити з підвидів фінансово-правової відповідальності та на основі методів фінансової діяльності держави. Додатковим критерієм для класифікації є норми фінансового законодавства в залежності від акта їх закріплення. Відповідно, слід виділяти фінансові правопорушення (ті, що передбачені нормами фінансового законодавства) та правопорушення фінансового законодавства (ті, що передбачені фінансовими нормами законодавства інших галузей права у сфері формування та використання централізованих фондів грошових коштів).

Таким чином, фінансові правопорушення поділяються на п'ять груп: податкові (правопорушення обліку та звітності; правопорушення, що пов'язані з виконанням обов'язків щодо сплати податків і зборів; правопорушення, спрямовані проти порядку встановлення (зміни), стягнення та перерахування податків; правопорушення, об'єктом посягання яких є права і законні інтереси платників податків; правопорушення, які спрямовані проти порядку здійснення податкового контролю), у сфері валютного регулювання; у сфері публічних банківських відносин; у сфері грошово-касових операцій (правопорушення, пов'язані з дотриманням порядку ведення операцій з готівкою; правопорушення, пов'язані з недотриманням умов здійснення касових операцій; порушення правил застосування реєстраторів розрахункових операцій) та у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.

У *третьому розділі “Поняття і види фінансово-правових санкцій”*, який складається із трьох підрозділів, досліджено правову природу фінансово-правових санкцій, подано визначення фінансово-правової санкції та на підставі системного аналізу чинного фінансового законодавства України здійснено їх класифікацію.

У *підрозділі 3.1. “Поняття та ознаки фінансово-правової санкції”* обґрунтовано, що фінансово-правові санкції – це обов'язкові структурні елементи норми фінансового права, що мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку вчинення фінансового

правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності – фізичної чи юридичної особи – вимог законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників.

Фінансово-правові санкції представлені двома базовими видами: 1) штраф, що має функцією покарання за вчинене; 2) пеня, що має компенсаційний, відновлювальний характер.

Основними ознаками фінансово-правових санкцій є такі: застосовуються у сфері фінансово-правового регулювання; мають владний характер; формально визначені; накладаються уповноваженими законом органами державної влади; застосовуються у випадку порушення приписів фінансово-правових норм; застосовуються в судовому або позасудовому порядку; мають як каральний, так і правовідновлювальний характер; мають грошове вираження; вилучені кошти зараховуються до державного грошового фонду; мають власні процесуальні норми; не можуть бути встановлені угодою сторін; фінансово-правові санкції є додатковим обтяженням майнового характеру.

Зазначено, що до ознак фінансово-правових санкцій також слід віднести існування специфічного провадження щодо їх застосування, а також появу власних процесуальних норм, строків давності та специфіки доказування. Зокрема, санкції (пеня та штраф) застосовуються у безспірному або судовому порядку за результатами проведених податкових перевірок, перевірок отримувачів та розпорядників бюджетних коштів тощо.

У *підрозділі 3.2. “Особливості правової природи фінансово-правових санкцій”* доведено, що характерною рисою фінансово-правових санкцій є їхня фінансово-правова публічна природа (відмінність від цивільно-правових санкцій) і виключно грошово-майновий характер та в деяких випадках компенсаційний характер, звернення на колективні прибутки суб'єкта господарювання (в чому полягає відмінність від кримінально-правових й адміністративно-правових санкцій).

Зазначено, що до характерних ознак фінансово-правових санкцій належить існування специфічного провадження щодо їх застосування, а також наявність власних процесуальних норм, строків давності та специфіки доказування, які закріплені нормами фінансового законодавства.

У даному підрозділі також акцентовано увагу на тому, що напрямок наукового спору між представниками різних галузей правової

науки щодо правової природи фінансових санкцій має хибний вектор розвитку. Сенс наукової дискусії не повинен полягати, у кінцевому підсумку, в намаганнях розширити предмет відповідної правової галузі її представниками за рахунок іншої. В таких суперечках губиться головна мета права – адекватне правове регулювання суспільних відносин. Спрямованість наукових спорів необхідно направити у площину пошуків найбільш ефективної моделі правового регулювання суспільних відносин, яка б збалансувала публічні та приватні інтереси, та забезпечила б найбільш ефективний розвиток держави та суспільства.

Підрозділ 3.3. “Види фінансово-правових санкцій” присвячено диференціації фінансово-правових санкцій. Він містить таку класифікацію фінансово-правових санкцій: 1) залежно від видів фінансових правопорушень санкції можна класифікувати на податкові, валютні, банківські, а також санкції за порушення грошово-касових операцій та у сфері загальнообов’язкового державного соціального страхування; 2) за суб’єктами, що їх застосовують, – на санкції, що застосовуються судом, податковими органами, Національним банком України, органами контролюно-ревізійної служби, органами валютного регулювання й валютного контролю тощо; 3) залежно від різновидів нормативно-правових актів санкції можна класифікувати на такі, що містяться в кодексах та законах України, а також підзаконних актах; 4) залежно від визначеності розмірів покарання санкції можна поділити на абсолютно визначені (із чітким встановленням покарання – в неоподаткованих мінімумах доходів громадян, гривнях) та відносно визначені (передбачають лише мінімальний та максимальний розмір); 5) з урахуванням способу призначення та пріоритету застосування – основні та додаткові; 6) за суб’єктами правопорушення – застосовуються до фізичних та юридичних осіб; 7) застосовуються в судовому та позасудовому порядку; 8) залежно від мети застосування – відновлювальні та каральні.

У четвертому розділі **“Процесуальна складова фінансово-правової відповідальності”**, який складається із трьох підрозділів, детально обгрунтовано, що визначення процесуальної складової фінансово-правової відповідальності є черговим, вагомим аргументом підтвердження самостійності фінансово-правової відповідальності у системі юридичної відповідальності.

У **підрозділі 4.1. “Процедура фінансово-правової відповідальності”** обгрунтовано, що фінансово-правова відповідальність, з точки зору об’єктивного права, виникає з моменту її закріплення у фінансовому законодавстві. З точки зору суб’єктивного права, дослідження фінансових процесуальних норм дозволило виокремити у дослідженні три стадії фінансово-правової

відповідальності: 1) фіксація факту фінансового правопорушення і кваліфікація діяння; 2) притягнення до відповідальності; 3) реалізація заходів несприятливого для порушника характеру.

Підкреслено, що чинне законодавство, яке регулює проведення операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності, фінансово-правової відповідальності за фінансові правопорушення у галузі оподаткування, грошово-касових операцій у сфері публічних банківських відносин не відповідає вимогам сьогодення. Існує нагальна потреба розробки та запровадження нового законодавства, що має стимулювати підприємницьку та виробничу діяльність, бути обов'язковим, рівнозначним і пропорційним, забезпечувати однаковий підхід до різних суб'єктів господарювання, крім того, бути доступним, стабільним та економічно обгрунтованим.

Процесуальна складова фінансово-правової відповідальності являє собою сукупність норм, які суворо регламентують процедурну сторону фінансово-правової відповідальності. Вона є не тільки самодостатньою, але й наділеною додатковим значенням. Суть її повинна полягати не лише в тому, що притягнення особи до відповідальності повинно здійснюватися відповідно до чітко визначеної нормативно процедури, але й у тому, що навіть формальне недотримання контролюючими органами порядку фінансового контролю (у процесі якого і відбувається виявлення фінансових правопорушень) і притягнення до відповідальності має бути підставою для відмови у застосуванні фінансових санкцій. У протилежному випадку слід визнати, що й надалі у фінансовому праві діє принцип пріоритету змісту над формою, тоді як будь-яке застосування норм права у правовій державі забезпечується, насамперед, чітким виконанням процедур, які впливають із правових приписів, особливо коли мова йде про покарання чи про правовий примус з боку держави.

Зазначається, що процедура фінансово-правової відповідальності – це, у переважній більшості, імперативні, процесуальні правовідносини, що виникають із юридичного факту вчинення фінансового правопорушення між правопорушником і державою в особі її компетентних органів, в рамках яких у правопорушника з'являється обов'язок зазнати несприятливих обмежень майнового характеру, а в уповноважених органів – обов'язок піддати правопорушника несприятливим правообмеженням, які передбачені санкцією порушеної фінансово-правової норми.

У *підрозділі 4.2. “Підстави звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності”* доведено необхідність поділу понять “звільнення від притягнення до фінансово-правової відповідальності” (за умови доведеного факту фінансового

правопорушення) та “звільнення від відбування (несення) фінансово-правової відповідальності” (відбуття покарання). Якщо у першому випадку держава відмовляється від винесення державного засудження, то в другому – від застосування заходів державного примусу.

Крім того, виокремлено правове явище часткового звільнення від фінансово-правової відповідальності, яке полягає у самостійному виявленні порушником фінансового делікту та застосуванні до себе фінансово-правових санкцій, що звільняє порушника від притягнення до фінансово-правової відповідальності з боку відповідних державних органів та більш суворого покарання. До такого явища необхідно віднести й податковий компроміс, суть якого полягає у компромісному визначенні суми податкового зобов'язання, яке є меншим, ніж нараховане податковим органом.

Визначено види підстав звільнення від фінансово-правової відповідальності: а) підстави, що звільняють від притягнення до фінансово-правової відповідальності, та підстави, що звільняють від відбування відповідальності; б) підстави, що містяться в законодавчих актах та підзаконних нормативно-правових документах; в) правові підстави (відсутність складу правопорушення, закінчення строків давності тощо) і процесуальні (наявність ухвали чи постанови суду про припинення провадження); г) підстави закриття справи, що тягнуть за собою закриття провадження в обов'язковому порядку, і ті, що дають право компетентним органам припинити провадження; д) реабілітуючі (відсутність події правопорушення, відсутність складу правопорушення тощо) та нереабілітуючі (зміна обставин, закінчення строків давності тощо) підстави.

Підрозділ 4.3. «Порядок звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності» присвячено дослідженню окремих процесуальних аспектів звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності.

Визначено, що звільнення від притягнення до відповідальності є можливим як на стадії попереднього розслідування, так і на стадії судового розгляду. Звільнення ж від покарання є можливим лише після застосування заходів покарання.

Зазначається про відокремленість порядку звільнення від фінансово-правової відповідальності як окремого виду провадження, на підставі чого етапи вирішення питання щодо звільнення від притягнення чи несення фінансово-правової відповідальності визначаються так: 1) волевиявлення особи, що притягається, чи самостійне виявлення правозастосовчим органом обставин, які тягнуть звільнення від притягнення чи несення фінансово-правової відповідальності; 2) розгляд доказів та кваліфікація обставин; 3) прийняття процесуального рішення

щодо звільнення від притягнення чи відбуття фінансово-правової відповідальності.

Крім того зазначається, що процесуальними підставами звільнення від фінансово-правової відповідальності є: а) прийняття компетентним органом (слідчим, судом тощо) рішення (ухвали, постанови тощо) про припинення фінансового провадження; б) прийняття компетентним органом рішення про звільнення від призначення покарання за фінансово-правове порушення; в) прийняття компетентним органом рішення про звільнення від реального відбуття фінансово-правової відповідальності.

П'ятий розділ “Концепція нормативного акта про засади фінансово-правової відповідальності”, який складається із трьох підрозділів, присвячений обґрунтуванню необхідності кодифікації фінансово-правового законодавства та напрямків удосконалення правового регулювання фінансово-правової відповідальності.

У підрозділі 5.1. *“Загально-правові основи нормативного акта про засади фінансово-правової відповідальності”* на основі дослідження нормативно-правових актів і спеціальної літератури розкрито природу правового інституту фінансово-правової відповідальності в різних практичних сферах фінансової діяльності, виявлено його позитивні риси й основні недоліки, сформульовано можливі шляхи їх усунення й висвітлено пропозиції щодо подальшого розвитку і вдосконалення законодавства про фінансово-правову відповідальність.

Фінансово-правова відповідальність сприяє формуванню фінансової культури і високого рівня правосвідомості в суспільстві, є одним із засобів фінансового забезпечення стабільності в суспільстві, належної реалізації прав і свобод громадян України у галузі фінансової діяльності. Подальший розвиток інституту фінансово-правової відповідальності вимагає усунення суперечностей, що накопичилися, й невирішених проблем у нормотворчості. Багато спірних питань чинного законодавства про фінансово-правову відповідальність є результатом відсутності єдиного теоретичного підходу до поняття фінансово-правової відповідальності, фінансово-правової санкції і фінансового правопорушення тощо. Неналежний рівень правового регулювання, за відсутності такої теоретичної обґрунтованості, призводить до негативних наслідків і різного роду суперечок у цій сфері.

Підрозділ 5.2. “Значення прийняття Концепції про засади фінансово-правової відповідальності” присвячений доведенню гіпотези про те, що подальший розвиток інституту фінансово-правової відповідальності вимагає вирішення накопичених протиріч та проблем. Багато спірних питань чинного законодавства, яке стосується фінансово-

правової відповідальності зокрема, так і публічних фінансових правовідносин в цілому, є результатом відсутності єдиного нормативного підходу до врегулювання цього роду питань. Правозастосування та правореалізація у сфері фінансових правовідносин за відсутності їх чіткого правового обґрунтування призводить до негативних наслідків та різного роду дискусій. Визначено, що метою Концепції про засади фінансово-правової відповідальності, а також і Фінансового кодексу є визначення меж та способів державного регулювання, проведення систематизації норм законодавства у сфері фінансово-правової відповідальності, удосконалення правового забезпечення цієї діяльності.

Наведено загальну структуру Фінансового кодексу України, визначено основні завдання, на виконання яких спрямований даний кодекс.

У підрозділі 5.3. “Напрямки реалізації та очікувані результати прийняття Концепції про засади фінансово-правової відповідальності” обґрунтовано, що вдосконалення норм про фінансово-правову відповідальність в рамках єдиного спільного документа – Фінансового кодексу – дозволить не лише покращити ефективність діяльності відповідних державних органів, але й запобігти значному зменшенню та зникненню виховної функції. У рамках цих напрямків у роботі викладені можливі перспективні напрямки діяльності державних, у першу чергу, законодавчих органів Української держави. Першим кроком у цьому напрямку є запропонований проект Концепції про засади фінансово-правової відповідальності. Прийняття Концепції нормативного акта про засади фінансово-правової відповідальності сприятиме посиленню конституційних основ самої фінансової діяльності в Україні. Крім того, у логічній послідовності визначено етапи прийняття Концепції нормативного акта про засади фінансово-правової відповідальності, обґрунтовано очікувані результати, визначено першочергові завдання, які потрібно вирішити на даному етапі, та передбачено цілий комплекс дій, які потрібно здійснити у ході застосування положень Концепції зазначеного нормативного акта.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** згруповано найбільш значущі наукові і практичні результати здійсненого дослідження. Підкреслено, що в ньому зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення актуальної наукової проблеми, яка полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад фінансово-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності.

Отримані в процесі дослідження результати підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізовані мета і завдання роботи дозволяють зробити такі основні висновки:

1. Наявність інституту правового примусу у сфері фінансової діяльності логічно викликає потребу в існуванні окремого інституту фінансово-правової відповідальності. Аналіз чинних нормативних джерел дозволяє констатувати, що за порушення фінансової дисципліни застосовуються специфічні санкції, які мають грошовий, фінансовий характер.

2. Фінансова-правова відповідальність – це державний осуд, який полягає в нормативному і забезпеченому державним примусом обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів державного примусу за вчинене правопорушення, що полягають у засудженні і накладенні нових, додаткових для порушника позбавленнях особистого або майнового характеру та реалізується в охоронних правовідносинах відповідальності. Відмінність мір юридичної відповідальності від заходів державно-правового примусу полягає в підставах виникнення, в меті, функціях.

3. Основними принципами фінансово-правової відповідальності є: принцип законності, принцип справедливості, принцип одноразовості притягнення до фінансово-правової відповідальності, принцип ретроактивності, принцип доцільності, принцип своєчасності, принцип системного зв'язку фінансово-правової відповідальності з іншими видами відповідальності, принцип обґрунтованості, принцип відмежування фінансової санкції від фінансового обов'язку. До основних функцій фінансово-правової відповідальності належать: регулятивна, превентивна, каральна, відновлювальна, виховна.

4. Фінансово-правова відповідальність знаходиться у системному зв'язку зі всіма видами юридичної відповідальності (конституційною, цивільною, кримінальною, адміністративною, дисциплінарною).

5. Здійснений аналіз юридичних презумпцій та фікцій у відносинах фінансово-правової відповідальності підкреслює істотну роль цього прийому юридичної техніки у їх регулюванні. Через свою специфіку юридичні презумпції у ряді випадків є найбільш оптимальним засобом правового регулювання фінансових відносин. Їх застосування пов'язане, у першу чергу, з укоріненням у фінансових правовідносинах певних правових традицій, по-друге, ніколи не можна бути до кінця упевненим, що дане припущення є істинним, тим паче, що суспільні науки не бувають точними і виключення в них зустрічаються набагато частіше, ніж хотілося б, по-третє, ряд презумпцій та фікцій виступають в ролі принципів права, що визначають керівні основи правового регулювання, створюючи таким чином правову основу для функціонування реального

механізму захисту прав винятково визначеної категорії суб'єктів правовідносин.

Фікції фінансового права України повинні відповідати методу правового регулювання, який притаманний фінансовому праву, та бути спрямовані на таку саму мету правового регулювання. Виходячи із функціонального призначення фікцій у фінансовому праві та характерних особливостей фінансових правовідносин, їх головною метою є забезпечення в правовому регулюванні домінування найважливішого суб'єкта фінансового права – держави. При цьому, слід зазначити, що найважливішою ознакою фікції у фінансовому праві є її закріплення фінансово-правовою нормою (нормами).

6. Поняття фінансового правопорушення являє собою сукупність істотних ознак даного явища і містить у собі: діяння (дія або бездіяльність), протиправність (порушення фінансового законодавства), винність, здійснення певним колом осіб і караність (наявність встановленої фінансовим законодавством відповідальності). Дефініція фінансового правопорушення базується на істотних ознаках правопорушення, зважаючи як на родові ознаки, притаманні всім правопорушенням, так і на видову специфіку.

Таким чином, фінансове правопорушення – це суспільно шкідливе (небезпечне), протиправне (таке, що порушує норми фінансового законодавства), винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке посягає на охоронювані фінансові права та інтереси, за що встановлена фінансово-правова відповідальність.

7. Суб'єкт фінансового правопорушення характеризується ознаками, які у сукупності дозволяють застосувати до нього заходи фінансово-правової відповідальності. Ці ознаки є різними для фізичних і юридичних осіб. Фінансова правосуб'єктність – це юридична властивість, якою держава через законодавчі акти наділяє суб'єкта, тим самим визнаючи за ним здатність бути учасником фінансових відносин, набувати права і виконувати обов'язки у цих відносинах. Фінансова правосуб'єктність складається із двох елементів: правоздатності і дієздатності. Здійснено ґрунтовний аналіз особливостей елементів фінансової правосуб'єктності, особливу увагу звернено на правосуб'єктність юридичних осіб.

8. У рамках дослідження суб'єктивної сторони фінансового правопорушення проведено аналіз концепцій вини у праві. Обґрунтовано необхідність врахування при визначенні винності не тільки психологічної концепції, яка на сьогоднішній день є домінуючою, але й інших, таких як об'єктивна, суб'єктивна, оціночна, фінальна концепції відповідальності тільки за винне діяння тощо. У більшості випадків вини визначають як психічне відношення особи до скоєного, виражене у

формі умислу або необережності. У практиці правозастосування використовується розгляд цих двох форм без детального дослідження та закріплення доказами всього різноманіття психічних процесів, що відбуваються у свідомості суб'єкта під час здійснення ним правопорушення. Саме у цьому й криється коріння наукових дискусій з приводу подвійної, змішаної форми вини, нетрадиційних видів необережності і т. д. Але ці дослідження не можуть привести до істини (тобто вичерпно розкрити інститут вини), оскільки помилка криється в самому фундаменті постановки цього питання – визначенні методу його вивчення.

9. Об'єктивна сторона фінансового правопорушення (залежно від функціонального використання), може бути: 1) елементом складу фінансового правопорушення; 2) однією з ознак кваліфікації протиправного діяння як фінансового правопорушення; 3) зовнішнім вираженням в об'єктивній реальності караного протиправного поведіння у сфері фінансової діяльності. Об'єктивну сторону фінансового правопорушення формує сукупність встановлених фінансовими нормами ознак, що характеризують зовнішній прояв протиправної поведінки та є достатніми для кваліфікації такого діяння як фінансове правопорушення.

10. В основу класифікації фінансових правопорушень, серед інших, покладено два критерії: по-перше, це підвиди фінансово-правової відповідальності, по-друге, методи фінансової діяльності держави.

У з'ясуванні сутності фінансового правопорушення існують два підходи щодо його розуміння шляхом диференціації на ті, що передбачені нормами фінансового законодавства, та правопорушення фінансового законодавства, тобто ті, що передбачені нормами законодавства інших галузей права у сфері формування та використання публічних централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів. У цьому й полягає особливість фінансового правопорушення утворювати інші склади галузевих правопорушень.

Беручи за основу класифікації підвиди фінансово-правової відповідальності, фінансові правопорушення поділяються на п'ять груп: податкові, у сфері валютного регулювання; у сфері публічних банківських відносин; у сфері грошово-касових операцій та у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Відповідно до методів фінансової діяльності фінансові правопорушення поділяються на правопорушення у сфері формування публічних централізованих і децентралізованих фондів коштів, у сфері розподілу фінансових ресурсів та у сфері використання фінансових ресурсів.

11. За вчинення фінансового правопорушення застосовуються фінансово-правові санкції, під якими слід розуміти обов'язкові структурні елементи норми фінансового права, що мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку вчинення фінансового правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності – фізичною чи юридичною особою – вимог законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників.

12. Класифікацію фінансово-правових санкцій доцільно здійснювати: залежно від видів фінансових правопорушень; по суб'єктах, що їх застосовують; залежно від визначеності розмірів покарання, передбачених санкцією; з урахуванням способу призначення та пріоритету застосування; за суб'єктом правопорушення; застосовуються в судовому та позасудовому порядку; в залежності від мети застосування.

13. Процедура фінансово-правової відповідальності – це, у переважній більшості, імперативні, процесуальні правовідносини, що виникають з юридичного факту вчинення фінансового правопорушення між правопорушником і державою, в особі її компетентних органів, в рамках яких у правопорушника з'являється обов'язок понести несприятливі обмеження майнового характеру, а в уповноважених органів – обов'язок піддати правопорушника несприятливим правообмеженням, які передбачені санкцією порушеної фінансово-правової норми.

Аналіз фінансових процесуальних норм дозволив виділити три стадії фінансово-правової відповідальності: 1) фіксація факту і кваліфікація діяння; 2) притягнення до відповідальності; 3) реалізація заходів несприятливого для порушника характеру.

14. Аналіз практики фінансово-правової відповідальності та фінансового законодавства дав змогу виокремити види підстав звільнення від фінансово-правової відповідальності, а також визначити порядок звільнення від притягнення та відбування фінансово-правової відповідальності.

15. Сучасний стан доктрини фінансового права і фінансового законодавства вказує на відсутність належного розуміння та правового регулювання основоположних засад фінансово-правової відповідальності. На сьогодні можна констатувати, що певні склади фінансових правопорушень та вся процедура притягнення

правопорушників до фінансово-правової відповідальності врегульована підзаконними нормативними актами. Обґрунтовано думку про те, що на сучасному етапі назріла необхідність закріпити загальні, спільні принципи, які покладено в основу фінансової діяльності держави та фінансово-правової відповідальності, зокрема в єдиний нормативний акт – Фінансовий кодекс України. Як перший крок до цього автором запропоновано проект Концепції “Про засади фінансово-правової відповідальності”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність : теоретичний аналіз : монографія / Іванський А.Й. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – 504 с.
2. Організація правової роботи в органах державної податкової служби : теорія, методологія, практика : монографія. / Іванський А.Й. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 440 с. (здобувачем розроблено у розділі 3 параграфи 3.1, 3.4; 3.2.4-3.2.6. – С. 190-206, 252-287, 333-350.)

Брошури:

3. Іванський А.Й. Словник фінансово-правових та банківських законодавчих термінів України / Іванський А.Й. – О. : Фенікс, 2004. – 180 с.
4. Финансовое право : учебник. – Х. : Одиссей, 2003. – 448 с. (здобувачем підготовлено глави 6 “Основы регулирования государственных доходов” та 8 “Правовые основы государственного кредита”, С. 126-132, 331-366).
5. Финансовое право : учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Одиссей, 2004. – 432 С. (здобувачем підготовлено глави 6 “Основы регулирования государственных доходов” та 8 “Правовые основы государственного кредита”, С. 121-127, 315-350).
6. Правова робота в органах Державної податкової служби України : навч. посіб. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 322 с. (здобувачем підготовлено розділ 2 “Організаційно-правове забезпечення супроводження судових справ”, С. 104-279).

У фахових виданнях:

7. Іванський А.Й. Публічні аспекти кредитування в Україні / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права. – Вип. 11. – зб. наук. праць за матеріалами 4-ї (56-ї) звіт. наук. конф. проф.-виклад. складу ОНЮО “Правові проблеми становлення та розвитку сучасної української держави”, берез. 2001 р. / Головн. ред. С.В. Ківалов. – О. : Юрид. л-ра, 2001. – С. 396-399.

8. Іванський А.Й. Про деякі аспекти погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права / зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2001. – Вип. 12. – С. 91-93.

9. Іванський А.Й. Диспозитивність у фінансовому праві України / Іванський А.Й. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії – Т.1. – О., Юрид. л-ра, 2002 р. – С. 199-206.

10. Іванський А.Й. Правові шляхи оптимізації сплати податку на прибуток підприємств в Україні / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2003. – Вип. 18 – С. 304-307.

11. Іванський А.Й. Щодо правових колізій у визначенні строків сплати податку на прибуток та податку на додану вартість в Україні / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права. – О. : Юрид. л-ра, 2002. – Вип. 15 – С. 264-267.

12. Іванський А.Й. Фінансово-правові аспекти визнання угод недійсними у практичній діяльності органів Державної податкової служби України / Іванський А.Й. // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 23. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – С. 375-380.

13. Іванський А.Й. Про деякі правові проблеми у діяльності державних податкових органів України / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права / зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2002. – Вип. 16. – С. 315-318.

14. Іванський А.Й. Скасування державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності : деякі прогалини у праві / Іванський А.Й. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. 2. – О. : Юрид. л-ра, 2003. – С. 190-196.

15. Іванський А.Й. Місце фінансово-правової відповідальності у механізмі правового регулювання / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. / Головн. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дьомін. – О. : Фенікс, 2004. – Вип. 21. – С. 81-86.

16. Іванський А.Й. Шляхи правового визначення деяких проблемних питань при застосуванні фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. 3. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – С. 200-207.

17. Іванський А.Й. До питання законодавчого визначення податкового зобов'язання в аспекті фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – № 4. – 2004 – С. 66-71.

18. Іванський А.Й. Правові особливості застосування фінансових санкцій до суб'єктів спеціальних (вільних) економічних зон / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – Вип. 22 – С. 338-342.

19. Іванський А.Й. Погашення державного кредиту : деякі суперечності законодавства / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2005. – Вип. 26 – С. 41-45.

20. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність за порушення валютного законодавства : правовий аналіз / Іванський А.Й. // Митна справа : наук.-аналіт. журн. з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. Фахове видання. – № 2, берез.-квіт. 2005 р. – С. 84-90.

21. Іванський А.Й. Юридична презумпція провини у сучасному фінансовому праві : трансформація парадигми / Іванський А.Й. // Митна справа : наук.-аналіт. журн. з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності. Фахове видання. – 2005. – № 3. – трав.-черв. – С. 50-57.

22. Іванський А.Й. Форс-мажорні обставини при застосуванні фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 27. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005 – С. 413-419.

23. Іванський А.Й. Казус та об'єктивне зобов'язання в фінансовому праві : верифікація гіпотези / Іванський А.Й. // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 29. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – С. 459-463.

24. Іванський А.Й. Процесуально-правові проблеми реалізації фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Правова держава. Вип. 16. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005 – С. 352-359.

25. Іванський А.Й. Усунення правових колізій при застосуванні фінансової відповідальності до платників в Україні / Іванський А.Й. // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 365 : Правознавство. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 111-117.

26. Іванський А.Й. Щодо існування позитивної фінансової (податкової) юридичної відповідальності / Іванський А.Й. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. VI. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – С. 255-264.

27. Іванський А.Й. Фінансове правопорушення й неправомірна поведінка у сфері публічних фінансів / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Голов. ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Корміч – О. : Фенікс, 2007. – Вип. 32. – С. 435-442.

28. Іванський А.Й. Стадії фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 38. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007 – С. 490-495.

29. Іванський А.Й. До питання визначення поняття міжнародного фінансового права (у співавторстві із О.І. Зоріною) // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 36. – С. 347-351.

30. Іванський А.Й. Шляхи правової визначеності застосування фінансової відповідальності до платників податків в Україні / Іванський А.Й. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 3 (34). – С. 172-182.

31. Іванський А.Й. Проблеми, що виникають при застосуванні штрафних санкцій за несвоєчасну сплату суми податкового зобов'язання по податку на прибуток / Іванський А.Й. // Право і суспільство : наук. журн. – № 1. – 2008. – С. 77-82.

32. Іванський А.Й. Застосування фінансово-правової відповідальності : деякі проблеми права / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. / Голов. ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Корміч – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 33. – С. 457-468.

33. Іванський А.Й. Місце фінансово-правової відповідальності у системі юридичної відповідальності : концептуальний погляд / Іванський А.Й. // Бюлетень Міністерства юстиції України. – № 4 (78). – 2008. – С. 48-54.

34. Іванський А.Й. Принципи фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2008. – Ч. 1. – № 73. – С. 83-90.

35. Іванський А.Й. Представницькі органи громад як правозастосовні суб'єкти заходів фінансової відповідальності / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Вип. 39 – С. 20-26.

36. Іванський А.Й. Функції фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Вип. 40. – С. 318-327.

37. Іванський А.Й. Місцеві ради у відносинах фінансової відповідальності / Іванський А.Й. // Правова держава : зб. наук. праць. – О., Одеським нац. ун-т ім. І.І. Мечнікова, 2008. – Вип. 10.– С. 15-21.

38. Іванський А.Й. Визначення відповідальності в праві / Іванський А.Й. // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 41. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008 – С. 430-436.

39. Іванський А.Й. Роль юридичних презумпцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Вип. 42 – С. 221-228.

40. Іванський А.Й. Роль юридичних фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 202-207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08iajvfv.pdf>

41. Іванський А.Й. Система фінансових санкцій по законодавству України / Іванський А.Й. // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. VII. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – С. 223-229.

42. Іванський А.Й. Концептуальні засади фінансово-правової відповідальності / Іванський А.Й. // Наше право. – № 4. – Ч. 1. – С. 20-25.

43. Іванський А.Й. Об'єкт фінансового правопорушення / Іванський А.Й. // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей. – Вип. XIX. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2008 – С. 78-85.

Основні положення дисертації доповідалися та обговорювалися на наукових конференціях і зібраннях

44. Іванський А.Й. Про деякі аспекти усунення подвійного оподаткування в Україні // Конституція – основа державно-правового будівництва і соціального розвитку України : тези доп. та наук. повідомлень учасників наук. конф. молод. учених (м. Харків, 30 черв. 2001 р.) / за ред. М.І. Панова. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2001. С. 120-122.

45. Іванський А.Й. Щодо питання визначення умислу у складі фінансового правопорушення // Правові аспекти практики вирішення спорів і перегляд у касаційному порядку судових рішень щодо сплати податків та обов'язкових платежів суб'єктами господарювання :

матеріали наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, груд., 2003 р.), Нац. Академія держ. податкової служби України. – С. 129-133.

46. Іванський А.Й. Відповідальність за порушення фінансової дисципліни, не пов'язаної зі сплатою податків // Правові підстави та процесуальний механізм участі правоохоронних органів у господарських спорах в інтересах держави. – Круглий стіл у Вищому господарському суді. – 2004. – 10 груд.

47. Іванський А.Й. Інвестиції в будівництво житла для військовослужбовців та членів їх сімей : шляхи правової оптимізації // Наукові записки : серія Право. – Вип. 6. Острогор. Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2005 – С. 183-188.

48. Іванський А.Й. Правовые аспекты применения финансово-правовой (налоговой) ответственности к субъектам свободной торговли // Зона вільної торгівлі Україна – Європейський союз та європейська інтеграція : правові та економічні аспекти : зб. статей учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 червня 2007 р.) / відп. ред. М.П. Орзих // Одеська нац. юрид. академія, Британська Рада в Україні, Українська асоціація європейських студій, Проект “Торговельна політика України”. – Б-ка журналу “Юридический весник”. – О. : Фенікс, 2007 – С. 133-140.

49. Іванський А.Й. Юридична відповідальність за порушення податкового законодавства // Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції “Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку права в Україні”, присвяченої 5-річчю заснування Міжнар. гуманітар. ун-ту 7-8 грудня 2007 р. / Наукові записки Міжнар. гуманітар. ун-ту : зб. – О. : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2007. – Вип. 7 – С. 113-116.

50. Іванський А.Й. К вопросу установления сути и перспектив налоговой ответственности // “Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового права” : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 листоп. 2007 р. – Ч. 2 / Наук.-дослід. ін-т фінансового права. – К. : ПП “Укртехнопрінт”. – Ірпінь. – 2007, 2008. – С. 50-53 .

51. Іванський А.Й. К вопросу о понятии финансовых санкций // Розвиток фінансово-правового забезпечення сучасної економіки : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 27 жовт. 2007 р. / Відп. ред. : канд. екон. наук І.П. Подмаркова. – Донецьк, ДЮІ ЛДУВС, 2007. – С. 44-45.

52. Іванський А.Й. О юридических вымыслах и предположениях в финансово-правовой ответственности // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції : міжнар. наук. конф., присвячена пам'яті професора О.В. Сурилова 28-29 берез. 2008 р. – О., 2008.

53. Іванський А.Й. До питання визначення “фінансової санкції” // III звіт. наук.-практ. конф. проф.-виклад. складу та молод. науковців, 28 берез. 2008 року : зб. наук. праць. – Міжнар. гуманітар. ун-т. – О. – Вип. 9. – С. 6-9.

54. Іванський А.Й. Застосування фінансових санкцій органами місцевого самоврядування : теоретико-правовий аспект // Всеукр. правовий семінар “Правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. Проблеми та перспективи розвитку”. – 4-5 квіт. 2008 р. – О., 2008.

55. Іванський А.Й. Девиантныe и деликвентныe деяния субъектов финансового права / Веснік Гроднескага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. – Серыя 4. Правазнаўства. – 2008. – 1(66). – С. 40-45.

56. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність у відносинах юридичної відповідальності // Всеукр. наук. конф. : “Правове життя сучасної України”. – Одеська нац. юрид. академія “Правове життя сучасної України” 18-19 квіт. 2008 р. – О., 2008.

57. Іванський А.Й. Юридична відповідальність : пошук змісту // Перспективи розвитку юридичної науки очима молоді : зб. наук. праць / за ред. В.І. Терентьєва, О.В. Козаченка. – Миколаїв, МНЦ ОНЮА, 2008. – С. 298-300.

58. Іванський А.Й. Сравнительно-правовой анализ штрафа как уголовно-правовой и финансово-правовой санкции // Международная науч.-практ. конф. “Уголовная политика и уголовное законодательство : проблемы теории и практики”, посвящ. 85-летию со дня рождения д-ра юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ Н.А. Беляева, 27-28 мая 2008 г., Ленинград. госуд. ун-т им. А.С. Пушкина. – Ленинград, 2008.

59. Іванський А.Й. Базові критерії фінансово-правової відповідальності. // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф., Луцк, 30-31 травня. 2008 р. / Уклад. Т.Д. Климчук. – Луцьк : Волин. обл. друкарня, 2008. – С. 97–103.

60. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність як фактор забезпечення правопорядку в сфері фінансової діяльності // Міжнар. наук.-практ. конф. “Сучасний правопорядок : національний, інтегративний та міжнародний виміри”, 13-14 червня 2008 р. – Одеська нац. юрид. академія. – О., 2008.

61. Іванський А.Й. Проблемні питання відповідальності за порушення правил оподаткування // Круглий стіл у Верховному Суді України, 17 листопада 2008 р. – Київ, 2008.

62. Іванський А.Й. Співвідношення юридичної презумпції та юридичного факту у фінансово-правовій відповідальності // Міжнар. наук.-практ. конф. “Законність і правопорядок у сучасній Україні”, 19-20 груд. 2008, – Міжнар. гуманітар. ун-т, м. Одеса. – О., 2008.

АННОТАЦІЯ

Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Одеська національна юридична академія, м. Одеса, 2009.

У роботі досліджуються ряд загальнотеоретичних питань, які стосуються державного примусу та юридичної відповідальності як базових категорій фінансово-правової відповідальності. Здійснено дослідження принципів та функцій фінансово-правової відповідальності, її взаємозв'язок з іншими видами юридичної відповідальності та відмінність від них. Особливої уваги у цьому аспекті приділено розмежуванню адміністративної та фінансово-правової відповідальності.

Окреме місце серед теоретичних доробок посідає дослідження презумпцій та фікцій у сфері фінансово-правової відповідальності. Розкрито зміст фінансового правопорушення, фінансово-правової санкції, процесуальної форми фінансово-правової відповідальності, підстав та порядку звільнення від притягнення та несення фінансово-правової відповідальності.

Поряд з теоретичними питаннями, розкрито такі практичні напрямки як класифікація фінансових правопорушень та фінансово-правових санкцій, доведено стадійність цього виду юридичної відповідальності, запропоновано конкретні напрямки удосконалення законодавства про фінансово-правову відповідальність.

Ключові слова: фінансово-правова відповідальність, фінансове правопорушення, фінансово-правова санкція, процесуальна форма, фінансове законодавство.

АННОТАЦИЯ

Иванский А.И. Финансово-правовая ответственность в современной Украине: теоретическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2009.

Диссертация посвящена теоретическому осмыслению и комплексному решению проблем становления фінансово-правовой

ответственности как самостоятельного вида юридической ответственности.

Раскрывается ряд общетеоретических вопросов, касающихся соотношения государственного принуждения и юридической ответственности как базовых категорий финансово-правовой ответственности. Рассматриваются принципы и функции финансово-правовой ответственности, ее взаимосвязь с другими видами юридической ответственности и отличия от них. Особое внимание в этом аспекте уделено разграничению административной и финансово-правовой ответственности.

Особое место среди теоретических разработок отведено исследованию юридических презумпций и фикций в сфере финансово-правовой ответственности. Акцентируется внимание на существенной роли этого приема юридической техники в регуляции финансовых отношений в целом и отношений, возникающих в сфере финансово-правовой ответственности, в частности. Указано, что юридические презумпции и фикции в финансовом праве Украины должны отвечать методу правового регулирования правовой отрасли и быть направлены на идентичную цель. Особое внимание уделено презумпции невиновности.

Осуществлен детальный анализ разграничения правонарушения и неправомерного поведения, которое не является правонарушением. Предложена дифференциация последнего на казуальное и малозначительное. Рассмотрено соотношение неправомерного поведения, правонарушения, риска и злоупотребления правами в сфере публичных финансов Украины. Раскрыты содержание финансового правонарушения и его состав, выделена такая его наиболее характерная особенность, как способность образовывать иные отраслевые составы правонарушений.

Большое внимание уделено исследованию вины как основного элемента субъективной стороны финансового правонарушения, проанализированы различные концепции вины, касающиеся финансово-правовой ответственности. Подвергнута обоснованной критике психологическая концепция вины. Особое внимание уделено исследованию сути и форм вины юридических лиц – субъектов финансовых правонарушений. Обоснована необходимость учета при определении виновности не только психологической концепции, которая на сегодняшний день является доминирующей, но и других концепций, в частности, финальной.

Определена правовая природа финансово-правовых санкций как финансово-правовая, а также критерии их классификации, в частности, функциональный; по субъектам, которые их применяют; в зависимости

от определенности размеров наказания; с учетом способа назначения и приоритета применения; по порядку применения.

Наряду с теоретическими вопросами широко раскрыты такие практические направления, как классификация финансовых правонарушений, определены основания для осуществления такой классификации, в частности по подвидам финансово-правовой ответственности и методам финансовой деятельности государства. Проанализирована процедура финансово-правовой ответственности, доказана стадийность реализации данного вида юридической ответственности с точки зрения субъективного права: 1) фиксация факта и квалификация деяния; 2) привлечение к ответственности; 3) реализация мероприятий неблагоприятного для нарушителя характера. С точки зрения объективного права, финансово-правовая ответственность возникает с момента закрепления её в нормативно-правовом акте. Дифференцированы понятия “освобождение от привлечения” и “освобождение от несения (отбывания) финансово-правовой ответственности”, определены основания и процессуальный порядок действий.

Предложены конкретные направления совершенствования законодательства в сфере финансово-правовой ответственности. Особое внимание акцентируется на том, что современное состояние доктрины финансового права и финансового законодательства характеризуется отсутствием надлежащего понимания и правовой регуляции основополагающих базовых категорий, принципов и иных важнейших составляющих финансово-правовой ответственности. Отмечается насущная необходимость в закреплении базовых категорий, общих принципов, заложенных в основу финансовой деятельности государства и финансово-правовой ответственности, в частности, в единый нормативный акт.

Ключевые слова: финансово-правовая ответственность, финансовое правонарушение, финансово-правовая санкция, процессуальная форма, финансовое законодательство.

SUMMARY

Ivanskiy A.Y. Financially legal responsibility in modern Ukraine: theoretical research. – Manuscript.

Dissertation on awarding the scientific degree of doctor of legal sciences after speciality 12.00.07: administrative law and process; financial law; information law. Odessa national legal academy, Odessa, 2009.

General theoretic questions concerning state compulsion and legal responsibility as base categories of financially legal responsibility are explored. There is also carried out the research of principles and functions of financially legal responsibility, its intercommunication and differences with other types of legal responsibility. Special attention in this aspect is paid to differentiation between administrative and financially legal responsibility.

Research of presumption and fictions in the field of financially legal responsibility occupies separate place among theoretical revisions. Maintenance of financial offence, financially legal sanction, judicial form of financially legal responsibility is exposed. It was pointed out, that the judicial presumption of innocence in the financial legislation of Ukraine should correspond to the legal industry regulation method and directed on the identical target.

The concrete directions of perfection of financially legal responsibility legislation are offered. Special attention is focused on the fact, that modern condition of financial law doctrine and financial legislation is characterized by lack of necessary understanding and legal regulation of fundamental basic categories, principles and other essential elements of financially legal responsibility. The author points out the necessity in the development of the united legal act which would define basic categories and general principles of the state financial activity and financially legal responsibility in peculiar.

Key words: financially legal responsibility, financial offence, financially legal sanction, judicial form, financial legislation.